

AMAZONSKÝ PROUD

PŘEDMLUVA

K PRVNÍMU VYDÁNÍ R. 1923

„Ráj je spočinutí a váha, nikoliv tíže. Přeměníš-li patero dílů světa v jejich obrazy, nachýlí se k tomu slovu každý z nich pod jiným úhlem, který může být změřen. Svět se ruší a buduje podle potřeby živého ducha, ale ráj trvá nehybný; širá smrt a omezenost bodu. V něm jsou mohutnosti čiré bez poměrných výšek, odvozených soustav a bez cvičení. Co bylo, jest a bude, bez příčinného vztahu v holé jsoucnosti se kupí a z utajeného skladu plynulost dějů vyvozuje tvar: krystaly, organismy a dílo.“

I knížka je dílo a povídá nějakou pravdu o světě. Pravda této knížky byla však ověřena před jejím početím. Život plyne, věci se dějí, události se přiházejí, překvapující i zázračné. Jejich místa v úhrnnosti dějů i věci dostalo se jim již při jejich zrodu, poněvadž poznání i řád života, rození nového byly vloženy v srdce básníka. Výklad světového dění udál se před napsaným slovem. Povídka stala se pak zaznamenáním, historií, ba jakousi registraturou skutečnosti. Registraturou věcnou a všeobsáhlou. Mluví v ní věci živé i neživé (jsou věci neživé?) i pomyslné. Úplný svět, v němž žijeme; prostý, všední, každodenní a příznačný. Bylo by zbytečno zdržovati se příčinným vý-

kladem a řetězci popisů, jež vpravdě beztoho nic nepovědí. Prosté tvrzení, výsledek mnohotvaré skutečnosti, je krajně reálné a vytváří klad. Buduje s jistotou prostor z věcí, jež dobře znáš, nazývající je pravým jménem. V něm objeví se ti krása i mechanických pochodů života, jež dávno pozbyly chuti, a obyčejných věcí, jichž si nikdo nevšímá, poněvadž plní dobu mezi každým jitem a večerem člověka.

Tobě pak, čtenáři, platí slova, jež mohou stát v čele každého nového díla: Kdo máš uši k slyšení, slyš a rozuměj!

Devětsil

Nad propastí žalu vznáší se slovo a proniká všemi věky až k počátku. Když bylo učiněno skutkem, na arachtské vysočině vzešly z něho dva ráje, růžový a modrý. Modrý ráj byl dobře oplocená obora a růžový byl sad. Kolouchové, býčci, berani a vlci honili se v modrém, všichni mladí a samci. V růžovém ráji byly klisny, laně, jalovice, kočky a ostatní zvířata rodu ženského.

V rájích rostly stromy kolmo ze země a všechny tvary byly základní. Záření slova padalo, budujíc sad i oboru, a ráje se neklidně utvářely, zůstávající — mimo růst — bez vnějších změn. V oboře žil se zvířaty chlapec a anděl, v sadě krásná panna a opět anděl. Tito tvorové pohybují se v čase jako lidé v prostoru, jsou věčně dětmi, trochu pochlební a mají smysl pro trvalost. Létají. V každém z obou rájů byly vše kůry: Cherubové, Serafové, Trůny, Knížata, Síly, Panovníci, Mocnosti, Archandělé a jednoduší andílkové o hlavě a křídlech, kteří ve fylogenetické řadě platí

za prvoky andělské. Žili v radosti a poletovali mezi stromovím se zbožným úsměvem; někdy si zadováděli a tu metali kozelce nebo si hráli na slepou bábu a chyťte ho, Vaňka. Ani modří ani růžoví andělé neměli roucha. Užívali však vhodně květin a pergamenů s nápisy „Gloria“, „Paradeisos“, „The paradise“.

Tehdy, když nejčistotnější andělé nakadeřili si vlasy a jiní nadřeli sborový zpěv a hesla byla znovu přepsána jasným zlatem, tur rajský přestal býti teletem a řval uprostřed obory. Nevěda proč, bil širokým čelem do stromu poznání a všechn ráj ho viděl a posedl se týmž neklidem.

„Macku,“ řekl hoch tygru, jenž později utekl do Bengálska, „proč máš tak veliké zuby?“

„Přestaň, vidím červeně, mluvíš-li o tom. Ta barva je teplá jako můj dech.“

Duše zvířat pohnula se jako křídla. Jeleni ržou, kozlům pučí rohy a levhart, lev a pardál zadávali po pěti andělech. V tu dobu přišlo první rajske jaro.

V ženském ráji ve stínu ležela lvice, a opírajíc hlavu o její hrud, spalo děvče. Navzdory mladosti bylo tu vše malátné a změtené. Psice nebyly ve smečkách, laně ve stádech, všechna zvířata chodila sama a příhody nikdy nestaly se zkušeností. Sad vzdoroval jaru, byl unylý a bez pohnutí. Vlčice, přivírajíc oči, myslí na zápas. Dvě divá zvířata jsou zkrvavělá jako srdce. Laně si přejí dlouhého běhu. Sad vše očekává a nežere.

Uprostřed samičího ráje na nejvyšším místě rostl strom, sám a nesrozumitelný, jeho listy se chvěly v bezvětrí a kolem pně ovinul se had. Počíná si poněkud dryáčnický a vyvolává: „Ptáci, ptáčata, žádná smrt, dobré sypání!“ Svůdce mluví k zvěři a s ostatními slyší ho panna.

„Odvahu a vaše štěstí je hotovo! Každému druhu čerstvé samce! Pohlavní láska je božská!“

Vítr nepokoje a touhy letí rájem a zdvihá vlny. Kouzelný strom podobal se žebříku Jakubova snu a panna vystoupila do jeho koruny. Výše, vzhůru až do vrcholu. Je viděti širé vzdálenosti a všechny směry vybíhají z vyhlídky jako paprsky ze světelného zdroje. Nenadálé jezero modří se stkví a nová barva je podobna vlahému větru.

Kocouři a lišáci dobře vybarvení a samci s hřívou! Uvidíte hřebenaté kohouty a jiné a jiné!

Zvěř se srazila k útoku a padá a řve a valí se k oboře, jež je modrá. Ale sad je obehnán zdí, i dopadnou na ni jako pevnostní beran. Zeď padla.

Mimo zahradu a les je náš nebarevný svět a zvířata ztichla, neboť počínati si v něm prudce není přirozeno.

Nastala noc. Obloha jako hluboký cit září ztemnělou modří, šelesty proměnily se v znění a srdce po sobě prahnou. Panenská mysl proudí, není opatrná. Vstaň a vyjdi rozvalenou zdí! Otevřená krajina budí bázeň, ale panna se nevrátí, ó andělé!

Když zvířata a děvče vnikly do obory, objaly se

ráje. Samci se prali a muž porazil strom na palivo. Andělé byli na holičkách.

Na znamení rájů a na paměť rajských barev jsou povijany pro chlapce modré a pro děvčata růžové.

Celý les je mláděti ke hře. Před doupětem oba krotcí, jinde lezou si do kožichu. Směšný medvídek prochází lesem, mění směr a namátkou se učí. Došel k jasnému průseku, rozhlíží se: Cesty medvědího lesa nikam nevedou, pokud jich neznám. A zamyšlen dá se po hranici světla a stínu. Přirozeností obrácen k mudrosloví, lehává a drbe se nohou na všech suchých místech, nejraději v doupěti.

Vítr a slunce prostupují les, ticho zastřené ustavičným šelestem kmitá jako kyvadlo.

„Spi, Janku,“ řekla medvědice, hledíc naň zářivě.

Leč kolébavý poklid zvrtné se náhlým nebezpečím.

Medvědice navětrila lovce a vrhá se k mláděti. Vystoupil muž s ručnicí, stanul před medvědy, nepohnul se a tak míjí dlouhá vteřina. Člověk zdvihl kulovnici a lící. Těžká chvíle bezradné zoufalosti úží prostranství v past. Myslivec vystřelil a medvědice je zasažena.

Vjem dvojnásobného zablýsknutí prodlužuje se zvířeti až do okamžiku, kdy okruh vědomí se táhne jako smyčka a smrtelná mdloba sklání nekonečný pohled.

Mládě slyší výstřel, jak padá a zní v mnohočetném chvění jako blanité křídlo.

Muž medvídku zdvihl a odnáší jej. Od chvíle k chvíli je myslivec pyšnější a radost má jej k zpěvu.

Myslivecké volání slyšely pradleny, vztyčují se nad valchami, a zahlédnuvše muže, kývají naň: Pojďte k nám!

Myslivec zanesl medvěda k řece. Zvíře chvěje se novou hrůzou a jeho rozrytá mysl se neodpoutává od smrti. Krev, jejíhož proudu ustavičně ubývá, až od zasýchající rány se oddělují jen krůpěje v období delším a delším, pářící tratoliště —! Medvěd je vidí, znovu mu udeří osudná rána a posedá jej bolest jako zmámení.

Do měsíce Janek dotruchlil, a zapomenuv na karpatský prales a na divoké obyčeje, přijímal viskání s povděkem a bez mručení. Dobromyslný pochybovač, s představivostí působivější nad skutečnost, neznaje rozdíl pomyslu a věčnosti, nevzdělal se ve smyslu užitečného umění. Planě moudrý, šlechtěn k nepochopení, spával na výsluní od výprasku do výprasku. — „V co doufáš,“ řekl mu cvičitel, „nejsi již divoké zvíře, nespolehej sám na sebe! Drž se mojí soustavy vzestupné jako schodiště. Chutě k cirkusu!

Přísluší ti roztomilá obratnost. Tvoje snění nemá tvaru.“ — „Proudí,“ vece medvěd a sveden řečí, těžce se zamyslí. „Tvaru nelze oddělit od pojaté myšlenky,“ dí po úvaze.

Prodán cikánovi, Janek tancuje v řetězech před medvědářským bubínkem, a stavě se šikmo na směr cesty, projde širým krajem až k Rýnu. Smutný, snad chorý, počítá na svízelné cestě milníky jako uplynulé dny předlouhého období. Medvědář s Jankem spává a dělí se s ním o každé sousto. „Chcípne spolu,“ dí k medvědu jedenáctého měsíce. Janek pronáší o zlé nouzi podmínečné soudy.

Smavý Rýn plyne před poutníky a vinice každoročně se obnovující následují jako obšírná dějství.

Hrady se ježí na ostrozích, třebas zachovány, podobají se zříceninám. Jsou jako strašidla, jež prodlela kdesi příliš dlouho a o polednách před posměváčky se vracejí živou ulicí.

Medvědář a zvíře, došedše k Řeznu, hladoví a mdlí, neboť výdělky již třetí neděli nebyly zhola žádné, stihli cirkus. Byl špatný: Dva koně, medvědice, dřevěný tuleň, magot bezocasý, něco náradí a soupravy k němohráům. Nikdo nic neumí, nejméně medvědice. To je bída, soudil Janek, slyše lichý úder klusu před překážkou.

„Ať je to jakýkoliv podnik,“ řekl cikán, „najíme se!“ A prodává medvěda.

Celý stan čpí a mokvá jako jedovatá houba. Med-

věd si stáhl důmyslně obojek, a našlapuje opatrně na špičky, nikoliv na celou plošku, projde stavbou. Noc je šerá a lze zevrubně seznati uložení všech věcí. Zkusiv nepevnost stanu, Janek je téměř na svobodě, leč neodchází.

Večer před představením vyvedou Janka na lešení před boudu. A jest mu rozhoupati zvonec. Šašek, nasadiv trubku, odvríská fanfáru a seč jest, má zevlující obecenstvo ke vstupu: „Divoká zvířata, vzácní pánové, šprýmovný taškář, čtení myšlenek! Před koncem němohra o šesti obrazech!“

I počne se představení ryčné a křečovitě, na vrcholu sil lidí i zvířat; opřeno v jediném bodě zahrává s neštěstím. Rudá záclona se rozevlála koňským tryskem. Paňáca střílí, křik a práskání mate diváky. Zběsilá vlna stoupá ve spirále a utkví v okamžiku, kdy cirkusová umělkyně strne na visuté hrazdě v týlním závěsu. Skleněný náhrdelník svisle padá a v neklidném chvění odráží paprsky, jež dopadají v oko jako svazek šípů. Cirkus se zakýve, sleduje rozkmit. V ráz, skokem představení končí a ticho se rozbíjí jako vlna, jež dostihla břehu.

Jen divoká medvědice v kleci, neznajíc nijakého stupňování, řve a bije do mříží. Tu Janek, oděný jako paňáca v kazajce a v komolé čepici, vejde rozpačitě do kruhu, a zazvoniv, metá kozelce, šplhá a střílí. Napodobí rozpažení a vrátkou chůzi provazolezcovu, sestaví skluzavku a sjíždí po ní. Předstíraje nemotornost,

rozesměje diváky. Říká se: Ten chlupáč je jako blázen. Dobytek, snad se neopil? Ty pse, kdes to všechno sebral!

Leč medvěd, ať slyší cokoliv, nevzhledne od svojí práce.

Řvaní medvědice otrásá cirkusem a budí temné zdání upoutané síly. „Přeháníš,“ dí Janek, ale medvědice nedbá.

V noci sedí před klecí, snášeje pohrdu jen proto, aby medvědici viděl. Srdce mu bije v porušeném sledu a zdvihá se jako příboj. I udeří Janek na klec a jme medvědici prudkým objetím. Medvědova tlama rudne a jeho dech je teplý jako ohnivý van.

Neumdlévej! Od medvědice odstupuje síla a jako déšť na Danae padá na ni malátnost.

Na druhý den, vidouc znovu Jankovu krotkost, medvědice se odvrací. Ten Janek je nenapravitelný. Tichý, shovívavý a zamyšlen. Medvědice je hotova rozsápat a zdrát jej jako ovci. Pro Janka není vyhnutí, je donucen předstírat divokost, jinak ji ztratí. Jme se řvátí, ohrožuje krasojezdkyni, vystupuje zbrocen králičí krví. Ta zvířata krade ve chlévech, nedáví jich ani nezakusuje, leč s tváří odvrácenou po řeznicku je bije paličkou.

Janku, vzdychá medvědice plna strachu o medvěda, jenž za to leží ztlučen a svázán.

Leč vizte jej! Vyprostil se z provazů, vstává a vyvede medvědici z cirkusu.

Tři dny jsou na útěku. Janek je ostražitý a ve všem se vyzná. Již jsou v pohoří. Šumavo! Hvozdy, výšiny, dující povětrí! Účastna znovu svobody, obě zvířata jsou poněkud patetická.

Medvědův důmysl zaopatřoval příliš mnoho zvěře. Způsob lovu i medvěd sám byl v lese zcela neobyčejný. I zdála se Jankova vzdělanost divočejší dravosti a byl velmi obáván. „Surovče,“ dí mu žena, když mají plné hnízdo mláďat, „uteku ti, žel, proč jsem tě zachránila z cirkusu. Pamatuješ, jak jsem hrála před obecenstvem? Na všech stranách hořela oslnivá světla, ach, jaké je divadlo krásné!“

Lev krásně zobrazený nad obecní studní bez přestání štěká. Během let obstoupily jej novější domy a vytvořilo se náměstí podoby čtverce. Nejapné stavby dřepí jako sudy na okraji pivovarského dvora. Jak si sedly, lev není k utišení. Řve: „Otlé město, nestav znamení síly do louže! Buď hezčí, buď novodobé!“ Město zvolna přežvykuje. Skleněnými pohledy jako opilci, kteří v řadě padli na zadek, sledují domy dým svých krbů, neboť vše, co hoří, posílají ke všem čertům do sladkého nebe. Měšťanstvo obchoduje a slouží. Ušlechtilá řemesla, všechna odvětví výroby a nádeničina jsou pomíjeny. Soudní obuvníci, tesaři, krejčí a novotářští dělníci pracují zneuznání. Jim straní lev. Obrátil se k dělnému bednáři:

„Nováku, nejsem hlídačem a znám mnoho klepů z tvého domu. Máš sličnou ženu!“

„Jsi závistník, pomlouvač a zčásti pes,“ myslí bednář o lvu.

„Drahý manželé,“ pravila paní Nováková, „vystav

na zahradě houpačku, miluji pocit závratí a dlouhé cestování mezi nepohnutými trámy.“

Dobrá, bednář pracuje o houpačce. Tesá, kope, spojuje všechny tři části stroje. Již vztyčil houpačku a ze žebříku ji natírá fermežovou barvou.

„Díky,“ pravila bednářka, půvabně usedajíc na prkénko, jež je lodí. Novák se vrátil k osní stoličce a žena byla ráda. Za týden unavila se hrou. To vše je málo, jde o hybnou sílu a bednář, vysunuv brýle na čelo, velmi rozhoupal mladou ženu. Důkladně šťastný svojí výkonností, ač unaven, neustává.

„Ale Nováku, tys stár a tvoje rozkmity jsou členěny údery, není to pлавný pohyb. Neumíš nic z nauky lásky.“

Do bednářovy zahrady přišli hosté. Je celá změněná, přímé cesty, vedené ve směru kříže a úhlopříčen v obdélníku, byly zrušeny. Noví zahradníci založili kruhovitě záhony, tvoří bludiště, nedbajíce stromů, a kazí odlišnou původnost zahrady vkusem milostného století.

„Mistře,“ otázali se Novákovi hosté, „znáte Fragonarda? Vytvoříme prostředí pro houpačku.“

Fuj! Bednář má rád zahradu úrodnou.

Před houpačkou stojí skupina šviháků. Někteří mají hudební nástroje, všichni jsou dvorní a bednářka se usmívá. Hudebníci hrají skladbu napjatou jako přímka.

„Skryjte se,“ řekla bednářka. „Ať se line hudba

z keřů, nástroje buďte neviditelný!“ Ostatní ženichy rozeslala po zahradě s poselstvími a její milenec sedí pod houpačkou. Je slyšeti horoucí hudbu a z domu rány kyjankou. Večer bednář již bez zástěry přišel k houpačce a chopil se jejího provazu. Frajer na vyhlídce obrací zřetel k panině lýtku a střevíčku na spadnutí.

Nováková žena je nevěrná. Manžel nic neví. Leč hlas na náměstí neumlká. Je to mínění širokých vrstev a zviklá bednářovu důvěřivost. Mistr naslouchá, chodí tiše a objevuje se nenadále. Uvidí milence, jak se líbají.

Nabil bambitku Gasserovy soustavy a s hlasitým kašlem přišel k houpačce. — „Pozor, utržíte si úraz, jděte, mistře, raději za houpačku,“ radil mu milenec.

Bednář ustoupil pár kroků. Potom usednuv na zem, zjevně míří druhému muži na hlavu. V trnoucím čase kmit houpačky se zpožďuje a ustal. Padla rána a oba soupeři jsou na útěku.

Lev z náměstí, stvořený, aby byl výrazem volného ducha, krajně pokrokový a ochránce dobrých řádů, objevil se po bednářově boku. Štvou spolu milence. Leč ten se zastavuje a obořil se na bednáře. Lev je zmaten. Konečně nemůže neuznati stanoviska milencova. I žene se za manželem.

„Konec,“ pravila sličná paní, podávajíc oběma mužům ruce. „Žijme pospolitě. Bez výhrady a jediného milovala bych jen bednáře, který by byl i zábavným hýskem. Mám, pánové, dosti půvabu, abych odvedla lva.“

Vltava u Dobrohouště valí kameny a bije do mostu. Pod vsí čeření uléhá, řeka tichne a mezi skalami stojí nepohnutá jako v jezeru. Přítok padající roklí doplývá k druhému břehu v kruzích, jež se šíří. Plápolá měsíc červen, setba byla učiněna tělem, kvete pšenice a okaté ryby se hluboko potápějí. Na březích ječí nahatá radost a záření jejího hlasu v silokřivkách rozbíhá se po vodě. Póly jsou dva kameny čníci z vody, Komín a Pec, a na nich je plno dětí. V hromadě tam okovávají veselost a potom ji roznášejí po vsi. Večer, znaveny koupelí a hrou, jsou děti družné a vzrůstající soumrak nahání jim strach. Tůň se zelená jako koutí peří a hlubina je děsí. Snad jim kazí řeku netvorné zvíře, je to ďábel rybího ocasu. Naposled, již doma v polospánku, zří se na mělčině blýskavé jako měděná pánev. Rybičky blíží se až k ponořeným nohám. Tu nastává západ a věci se zahalují. Bázeň vztyčuje hadí hlavu. Příšera zaskuhrala na peci.

„Otevřeným oknem slýchávám vodníkův dětský pláč, jest nám stříci se úkladné vody,“ řekla matka.

Prostný slouha viděl prý zeleného mužíka požirati živé ryby; přiběhnul bez dechu na náves, líčí děsné vidění.

Vypravování o příšeře se zaplétá, roste, věc stává se nepochybnou. Dračky přičinily podrobnosti o zařízení vodníkovu domu. Děti na pastvách a večerní vyprávěči nadali jej zásadním zlem. Epičtí starci zosnovali děj mnohonásobně pohnutý. Vodník byl učiněn celé vsi patrným a známým. Byl stvořen. Pouhopouhá představa stala se skutečností. Vymyšlené vejce zvětšovalo se ryhováním. Netvořivá dobrohouštská hlubina hýbe se teď bytostí.

Zamlada si vodník hrál s rybami, laskal žáby, býval čistý a zpola suchý z nezbednosti, jako děti, jež se mažou a máchají. Jsa jinochem, vyučil se obuvnictví. Dospěv, hotoví znamenité střevíce, nikoli již rudé. Nepracuje na třínožce, ale na Peci. Zpívá, spílaje měsíci. Je mrzout, kleje, rozbíjí hrnce, jichž má plno. Vnadidlo líčí nerad, honby na děti v lázni se straní, topí z přinucení, neboť vše, co páchne smyšlenkou, básní, nebo pověrou, je mu jazykem úředním. Donucen pracovati při své živnosti s hrnky, jal se obírat keramikou, způsobem výroby, malbou a sběratelstvím. Klade důraz na účelnost výrobků a třídí zboží dle značek a posloupnosti. „Prokletá skutečnosti, nezábavný živote v tůni, bídné osvětlení a žabaření s dušemi v hrncích!“ — stěžuje si, opouštíje duchamornou práci vodnickou. Vykrajuje raději na kamení nové svršky.

Malé vodníčky straší lidmi. Někdy jim povídá krásné pohádky o městech, jež řinčí jako řetězy. Vidění je v nich ostré a bdělí dělníci jsou tam zaměstnání užitečným dílem.

Při žabí hudbě, čeře vynořenou hrudí tůň, myslí říční strašidlo na ohnivá města. Dílny, nespokojeně, v příboji ustavičného dění a na postupu, jak jste krásné!

Žije starosta, jeho břicho má dvě poschodí a všechno k němu přichází ústy. Hnusný měch visí mu mezi nohy jako vemeno a pase jej, obžiraje potravinářské krámy. Starosta, pokud jest, leží jako tenká žilka na svém drobu. Klade naň ruce, aby nepřemýšlel, a tehdy slyší ty, již k němu přišli ve věcech úředních. Co? Z celé řeči pohltí pár slov. Ó vlasti, ó demokracie! Sedm bab, jejichž mateřštinou je žebrota, kazí pokoj a vzhled města sedm dní v týdnu. Sedm žebraček na vztažených rukách, jichž lidé se dotýkají jako krope-
nek, nesou dobročinnost města. Jsou nosaté a milují kořalku, neboť je hřeje v uzlu vnitřností jako staré časy. Čtyři Marie, Anna, Alžběta a Kristýna. Jejich barvy jsou šedí a zsinalost. Ale někdy srdce přece krvavá vesele si dupnou, a protože jich je sedm, jsou slyšána. V té chvíli ženské nechytí starostu za krk, ale jedna za druhou mečí u jeho okna, dáví před ním a vyklepe mošnu na jeho práh.

Jednou starosta se dopálil a zhloubi svého žaludku

řekl, děláje kříž nad pastouškou: „Přispíváme na obecní chudé a dosti již ostudy na ulicích. Jen pátek budiž milosrdným dnem, jindy ať sedí žebračky doma!“

U všech čertů, odpovídaly v pastoušce, co máme jíst po šest dní? „To je opatření,“ řekla třetí Marie, „které nás vrací kostelu.“ A na druhý den, tak jak byly všivé, šly do chrámu božího, a zdůrazňující svoje krky, zpívaly velmi vroucně. Sešlo se všeho všudy čtyřicet krejcarů. „Hlouposti,“ pravila první Marie, „řemeslo má zlaté dno.“ A jala se plést košíčky pro hodná dítku. Nic, neprodala ani jediného a dnes do nich schovává nakradené věci. Potom zkoušely prodávat žabinec, sirky a čarovaly. Desatero prostředků učinilo je chudší o desatero nadějí. Dobrá naděje je mys a kolem něho na tisíc trosečníků. Je to těžké doufat, když ti voda teče do bot a vězíš-li v bryndě až po krk. K obrazu tonoucího stvořil umělec naději s rukama vztyčenýma, jež čníce nad hladinu, když vody zavřely se nad hlavou, chytají se stébla. Ale nad žebráckou bídou fičel prázdný prostor a nebylo se čeho chytit. Tu báby rozbily svoji naději jako Mojžíš desky desatera, jal je hněv a hned byly mocnější. Posadily se kolem petrolejové lampy a černé stíny hýbaly se po zdech jako zlověstná křídla havraní. Z mohutnosti hněvu vzešel smích, jenž se trpytil celou nocí. Chrapot a výskání a dupot a cval kulhavých bab hřmí jako válečný vůz. — Starosto, hola hou, u tebe hoří! Babský obličej nadýmá se tím křikem, druhý rozškleben a třetí křivý

jako podkova a všechny v tvém okně, občane pilný,
jako svíce navečer před svátkem patronů země.

Požární trubač, když troubil na poplach, drbal se za ušima. Je to pro kočku, tahat stříkačku z kolny a hašiče z postelí, když špatně hoří kupa hnoje. Bouřil půl hodiny a celé město jej slyšelo. Napřed prudké leknutí udeřilo je k srdci. Vesměs v košilích vrhli se mužové k pokladnám a ženy k oknům. Kdo měl dobré prádlo, mazal k světlu. Zatím pět hasičů hodilo se do stejnokroje a dorazili k hnojišti právě za hodinu, aby utvořili sbor. Trámoví neprašťí, zdivo se nese-souvá a z trosek nevynesete doutnající dívky. Hoří kupka hnoje jako oběť Kainova a jako františek. Starosta lká a kvílí. „Dobrá,“ řekli si rozvášní lidé, „všechno je v pořádku, bavme se!“ Kolem starosty rozvíjí se košilatý zástup jako bílá růže a sedm bab rozkvetlo. První Marie chtěla ovázat starostovu hlavu vlastním kapesníkem, a když ji odehnali, řekla: „Pánbůh dal, pánbůh vzal, jen abyste, pane starosto, zase popel na hnůj nesypal!“ Hohoho, hehehe, báby nabírají hnojůvku a hasí, míříce na starostu. Již je mokrý jako myš. Dobrovolný sbor dojí stříkačku, jež nemajíc vody, podrážděně prská. A tu starosta rázným činem zjednal nápravu. Vstal a šel, a uchopiv hadici, vnořil ji v hlu-binu žumpy. Konec. Vyšlehl mocný proud a bylo po ohni. Protože se hasilo hnojůvkou, nezkazil se ani hnůj.

Tento malý žert nazývá se pomstou mariánskou a zbavil starostu možnosti vyhrát nové volby.

Slapskou silnicí jezdí denně vozová pošta. Pohybuje se stále po téže dráze jako jezdec na přezmenu sem a tam. Veselá jízda, spřežení je bujné a vozka si zpívá. Jeda poli troubí. — „Proč tak lomozíte?“ — „Je mi volno,“ odpovídá kočí. — „Vozataj Široký! Široký!“ křičí Tiňtěra za vozem. Ale rozjetá bryčka rachotí a bouří jako bitva. Široký neslyšel a usmívá se.

Když pošta zastaví ve vsi, hola! Psaní od děvčat, maminkám pozdravení a vám neutěšené zprávy sypou se z pošty jako kroupy z pytle. Koně nemají stání a hloupý opratník chřestí držákem. Stojíš! Někdy Široký pretáhne své koně přes zadek a jindy je chválí. Obstarav koně i vůz, padesátiletý vozka rozjede se dále. Cestou přemýšlí nezávazně o svatbách. Přemůj-milý rozmarýne!

V zimě vytáhl z kolny saně. Kraj je zavát, ale Široký jich přece neužívá. Zavírá kolo, podkládá šupku, pracuje vampulou; miluje vozbu všeho druhu, ne však sanice. Je to příliš nehlučná jízda. Za mrazu se

Široký hřeje o koně. Jejich dech vozku halí jako oblak. Tak čeká. Ozývá se hvízdání železnice, trpělivý cestující pohlédne znovu na hodiny a toužený vlak stane na stanici, lomoze jako mlýn. Nádraží se pohne a zazní.

Jaro, praví podobenství, je okřídlené dítě. Širokému se blíží jako úzkostlivý letoun. Praví: „Válíš se nad cestou ve výši telegrafních drátů, mávaje opatrně modrým praporem. Mimo silnici je stará zima. Kdybych znázornil rok kružnicí, byla by jeho období čtvérým zaznamenáním devadesáti stupňů. Kyvadlem těchto hodin je moje pošta. Obě čtvrti nemají vlastního výrazu. Miluji jen prudké léto a zimu.“ Za letního dne jede Široký podél krásné Vltavy a sní na kozlíku: Lásko, tvůj měsíc je červen. Tu milenci ruku v ruce chodí sadem a křižují les. — Vystavíme si dům, hovoří mezi polibky, a kolem domu založíme zelinářskou zahradu. Léto sálá a milenci se líbají. Láska se nad nimi vznáší jako korouhev nad vojskem.

Je po létu. Široký se dosud neoženil, věkem moudří, roztoužený beze smutku. Dnes se pošta zpozdlila. Prší a ve vsi je ticho jako na horách; v tu nepohnutost udeří výsknutí vlaku, pokud běží o píšťalu, nejsilnějšího. Vzhůru! Cizí muž přijel za milenkou a kleje na zpoždění. Široký nepojede proto rychleji. Jindy usedá do dostavníku mladé děvče. Je krásný den, slečna se zaclání červeným slunečníkem, a tu obrátky

kol, rachocení vozu a koňský klus přiměje ji k zpěvu. Před velkými svátky jezdí maminky s dětmi, v polovině cesty Široký zastavuje koně a paní krmí své maličké. Radostné cestování — Široký je rád poštovním vozkou!

Rovnovážná poloha pošty je označena jedlí s obrázkem. Polovina cesty mezi dvěma výkyvy. Strom je osudný, před třiceti lety oběsil se na jeho větví trdnomyslný muž, ale od těch dob se jeho koruna vznesla a nikdo ji nedosáhne oprátkou. Tehdy nepokojní koně sami zastavili u jedle. Široký zhlédl oběšence: civí na něho mrtvá tvář a oko obrácené k smrti. Zježen hrůzou, přerázl provaz a složil tělo pod strom. Bouře a les byly děsnou kulisou, koně se vzpínali a ržáli. Dlouho potom, když jezdil mimo, Široký slyšel hnusný pošklebek, tma zela jako díra. Té noční bázně! Vozka stojí na kozlíku a bije do koní. Jen rozvahu, volá strážník, ale kočí pošetile ujíždí.

V pátém roce odkládá přízrak trdnomyslnost, kyne poště, chechtá se a pro zábavu otáčí se na oprátce. Prolhaný vozka vypravuje, že si sousedsky přisedá i na nápravu.

Denně nastává nová jízda. Široký, pamětliv nepřetržitosti výprav, vychovává si hříbata. Je-li dobré počasí, běží s poštovní klisnou statný roček. Široký s bičíštěm v holínce jde podle vozu, kolébá se jako koráb a mluví s koňmi. Je pln milosti, jako je lucerna plná světla.

Mohutný les na hoře se mýtí a rány dopadají jako obří kroky. Podtětí se vyměří, a strom sviště, kácí se na povědomé místo. Oklestí se a svalí rovnou do smyku. Starý Myška nad svahem zahuláká a kmen padá spouští jako toporný plaz. Dole u řeky staví pltníci vor. V prodlení dvou let je vrch lysý, dříví svezeno k řece a počíná se s vorovou dopravou.

Je to utěšená plavba, tichá a bezpečná jako dům. Porostliny, les, skalní lom, strže, paseky sunou se podle voru jako v dětské obrázkové knize. Znenáhla budí se zvuky vesnice, znějí a tichnou. Vor je nejlepší plavidlo a jeho výzbroj je jednoduchá. Vesla, sochory a háčky, hliněná ohniště a hrnečky zevně celé učené.

Vrátný na voru je opatrný Dudek. Plavci Matěj a Jan jsou bratři. Svázali by vor holýma rukama do kozelce a dobrodili by se až do Kamýka. Řeko, jsi tak malá, změni tvoje rychlosti a ovládnou tě jako děvče v tanci. Plaviti se široším mořem na beče? Po-

koušeti živel? „Nač?“ říká Dudek, „ručím za vor a plavba je zápas. Svedu plť všemi vrátky, znám řeku, úplavy, mělčiny i kameny v řečišti.“

Když se voda o pramen tříští, pění a stříká, Dudek si vyhrne nohavice a druzí dva jsou mokří. Nad jezem je řeka vystavena a Dudek a vor téměř stojí, ale plavci jej strkají, a opření o sochory, přejdou všech devět složení. Proud ve vrátkách plť zachytil a táhne ji. Dudek uchopil opačinu a po délce voru běží postupná vlna. Poznenáhlu se rychlost plavby zvolňuje, i počíná se hlučná rozprávka.

Matěj mlčí; je mu volně, láska činí jej účastna smyslu, jemuž kdekdo nerozumí, a povznáší jej. Z břehu zní kolovrátek, třesknou dvě střelné rány, potom vzklene se ticho jako mostní oblouk. Je to pravšední plavba, žádná příhoda ji doposud nevzrušila. Za této pokojné plavby utopil se Matěj, prvorozený z obou bratří. Smrt, znáte ji v podobě divokého jezdce, sekáče, bludného námořníka, zde je zahalena jako spící netopýr.

V polích vedle řeky kladou pltníci na známých místech oka. Zvěř bere, kdo ji nalezl. Líčí jeden pro druhého.

Matěj vystoupil na břeh a přehlíží oka. Všechna jsou prázdná a nezdrhnutá, jen jediná koroptvička se chytila, její žluté okrouhlé oko je vytřeštěno hrůzou.

Šeří se a Matěj s ptákem za řadry jde vesele k voru.

Soudruzi mohou plř přistrčiti, ale je to obtížné, u přivozu skočí k nim z prámu. Vor se blíží. Již je Dudkovi rozumět: — chci tam jít se ženou a s chlapcem. Vor mívá prám na dosah ruky. „Matěji,“ křičí vrátný, „Matěji, hej hop!“ Voda mezi oběma plavidly se třpytí a vzdálenosti mezi nimi přibýlo. Matěj skočil, leč daleký skok se láme a pltník spadl do vody jako upuštěná hmota.

Na voru ohýbají se veselostí. Je jen tak v košili a kalhotách, praví Dudek s pocitem síly obou bratrů. Tonoucí Matěj se vynořil, jeho obličej je již mrtvý, vidí a slyší, záchvat nemoci jej neochromuje, leč smrt. Jan, klidný jako vůl, přezdívá mu po milence, křičí naň: Ančiňáku, vylez přece ven!

Všechny tvary se zkreslují jako v zahradnické kouli. Řeka se promítá na oblohu, vše se kymácí a blýská ze tmy a zmítá. Vltava hučí v uších tonoucího strašnou bouří. Kéž by si vzpomněl na něco spasitelného! Proč vidí neodvratnou smrt a konec všech věcí! Dvacítiletý Matěj, plavec nad plavce, utonul v hloubce dvou metrů.

„Bidlo!“ křičí Dudek, zouvaje boty. „Buďte bez starosti, strýčku,“ pravil Jan, leč vrátný utíká seč jest na konec pramene, tam, kde Matěj tone.

Ticho je roztrženo výkřiky a usedavým nářkem. Vrátný přivlékl Matějovu mrtvolu k voru. Je noc a volání vzlétá jako hejno vran. Prostovlasý zástup stojí nad mrtvým a někdo cizí uvazuje vor.

Širá pole, město, pohoří, jeví se z hory nově jako čarokruh. Svit padá na zemi podoben ohnivému dešti a ticho tetelivým zvukům andělských rohů. Ples a milostné usmívání tkví nad krajinou. Ale mírná radost se ztroskotá. Poledne blízké nadhlavníku jako blázen dá se do třeštění a na útěku rozpoutává nevázané veselí.

Halas a vytrubování pod horou ústí v píseň, jež roste přibližováním. Jsou to děti na výletě, které zpívají. Hlasy poletují jako ohňostroj.

Pohnutý diváku, nehleď jediným směrem, ale obra-cej se na vše světové strany. Dole leží země a továrna se ježí, komíny a vesnice jsou rozptýleny jako stádo. Město se otevřelo, mnoho lidí vyšlo na ulice a hemžení se podobá pobořenému šiku.

Jako van přeletěla chvíle vzruchu.

Zde, děti, rozbijte tábor a jezte. Chléb, kousek masa, slaninu a něco kávy z láhve. Potom do hry! Deň rychle mine a v mnohých obměnách myslíte na hor-ský výstup.

Širá noc je prostor křížovaný představami jako blýskavicí. Jsme na Blaníku. Vojsko, obraz síly, s praporem na znamení sjednocení, za hluku a hlasného volání nasedá na kůň. Všechny horské strany jsou brány. Děti slyšely hlas, jenž zněl jako hlas boží ze Sinaje: Jsem Blaník. Útočný a shromaždiště sil. Jsem stavba obrácená k budoucnosti jako proroctví.

Načeradec je tichý jako zapomenutý hudební nástroj. Noc tlumí všechny zvuky, až úder věžních hodin rozkmitá hladinu ticha.

Náhle východní strana vzplanula září, jež zhasíná a znovu vybuchuje. V nedovolené blízkosti domů navršili stoh, jenž hoří. Pacholek procitl první a pobíhá nahý a zmámený požárem jako můra. Volá příliš pozdě. Oheň, obrácený větrem, přeskakuje na stodoly plné sklizně a sahá až k chlěvu. Hasičská trubka a zvony bijí na poplach. Koně vysoko bijící ve stáji šílí a řvaní dobytka jako děsné volání tonoucí lodi, v poryvech silné a tichnoucí, obchází město jako šelma. Slyšíce je, děti, poraženy strachem, odvážily se jen k oknům hostince, kde spaly. Obraz je poutá a hravá mysl, když obsáhla velikost požáru, rozdmýchala jej v hrůzu válečného pole a náhle proměnila neštěstí v slavnost. — „Žhář,“ míní dítě, „byl hrubý a zavilý nepřítel, oheň nesl zjevně, a založiv jej, čekal, kradí se neohlížeje, až vzplane. Hrůza poplachu ho nerozechvěla a před neštěstím svrchovaným zůstal nepohnut.“

Pronásledujte ho a jměte jej!

Odhodlanost a neznámé poslání působí, že skryji žháře. Vari, nevydám toho muže! Jsme tu dva lité tábory.

Druhého dne spáleniště jen doutná. Siré, rozvrácené, podobá se zabitému draku. Děti snují plán nového budování a opouštějí je bez lítosti.

Navracejí se železnicí, jež protíná včerejší vyhlídku paprskovitou dráhou. Následnost úderů v střídání kolejnic udává rychlost, jež duje jako vichřice. Veselé vání unáší šátky na pozdrav.

Výhled z hory promítá se pásmem obrazů. Vesnice, stráně a louky mizí v přeletu a rozradostní zúčastněného diváka.

Mysl volná jako okřídlený jezdec vrhá se všemi směry. Děti znovu zří výstup na horu a širý kraj. Vidění do dálky neubývá. Země až k pohraničním horám a dále, kam jen ukazuje směrová růžice, i táž i odlišná leží pokojně a mírně. Děti již se neobírají hrdinským děním, ale slyší milostnou hudbu. Posléze slaví se svatba. Vozy závodí, ženich nevšímaje si svatebčanů příliš zveselených, obrací se k nevěstě s horoucí láskou. Polka tichne a svatba dojíždí ke vsi. Hle, představa vesnické chalupy utkvívá v okně železničního vozu jako hmotná. — „Sbohem, dnes se vdávám,“ myslí si dvanáctileté děvče.

Již lze zřítí lichoběžné boky a pestrá nároží předměstských domů a záhy město hřmící a oblačné dý-

mem jme výlet ulicí, jež proudí poledním přesku-
pením. Trojboký hranol uličního stínu, prolomený
světelnými sloupy a záblesky skla, tmí se jako chodba.
Sluneční strana se třpytí a obě prostoupeny lidmi jsou
krásným divadlem. Tu pochodová hudba udeří, a zníc,
duje. Spádná a dravá line se ulicí. Nutí k pochodu
a všichni, kdo jsou v oblasti hudby, jsou jí strhováni
jako řekou. Ulice jde s ní veselá a odhodlaná k daleké
cestě. Na křižovatkách se hudba tříští, leč znovu se
zvedá a u veselém vlání projde. Výlet je doma, děti,
strženy proudem a zakoušejíce radosti toužení snad
právě probuzeného, nevzpomínají. Okamžiky vjemů
a počasnost představ shrne se ve výsledek pevný
a nepomíjitelný jako při početním řešení.

Krejčí sedí ve světnici jako v jámě a šije. Prostořeká žena mluví a mluví a mistrovi se to nelíbí. Když paní umlkla, v dílně bylo ticho jako pod vývěvou. Z hodin sypou se hrotnaté vteřiny a sluneční svit se sune po zdi, znamená jiný svět. Bije do řemesla a zdvihl prach z nehotového díla. Šaty visí na zdi jako černé duše v pekle a kabát na mistrových kolenou pošíty stehy zlostí mává proti němu oběma rukávy. Mistr Teige překousl nit, zatkl jehlu a hledí oknem. Letěl pták a zpíval. Na jeřáb usedl rorýs a hejno vrabců se dalo do křiku. Mistr otevřel okno, ale žena řekla:

„Okno není divadlo.“

Krejčí znovu usedl, ale vášeň mu nedá dobře dělat. Nerad se pohádal se ženou a odešel na čihadlo.

Neohraničený pohled vždy znovu udivuje jako kouzelné brýle. Kol dokola leží prostor a krajina. Teige vystavěl si spád neúčelně a na kopci. Místo se nazývá Milník a líbí se mu. Do čižby je zamilován, není dobrým ptáčníkem. Kašle na čihařský řád a líčí jakkoliv.

Chycené ptáky nejčastěji pouští a peněz vydaných na číhadlo nelituje. Pletek nestrojí. Pomeč, tyk a sklopce jsou jeho nástroje. Sedě v boudě, vábí zpěvem volavých ptáků. Tu se dívá. Pěnkava skáče jako radost a chvěje křídly. Stehlík nachyluje hlavu, útlá sýkora pískne a rozestře křídla.

„Proč se bojíte?“ myslí si laskavý ptáčník.

Jako milost sestoupila naň pohoda. Věci jsou jiné, než jaké je vidáváme. Krejčovina je nejlepší řemeslo a do své ženy je zamilován. Milá holka, milá Josefino, kéž bys byla se mnou!

Leč paní se nemůže Teigeho dočkat a pošle pro něho malého Jeníka. Chlapec cestou utíká i otálí a na číhadle stane trochu unaven.

„Pojď se mnou!“ Otec vzal ho za ruku a oba dívají se u vytržení na rohatinu. Malátné ticho a čekání ovívá je jako teplo. Ptáci zdaleka křičí a dětský sen proměňuje tyk v kytici nebo ve strašidlo. Sedě bez hnutí, mistr chová trpělivě chlapce, jenž usnul, a nakonec již neopatrně donese ho v náručí domů.

Paní mistrová míní, že mužovo ptáčnictví je hloupost. Pravila: „Nestydiš se učit chlapce zahálce?“

Rozpačitý Teige, aby přesvědčil sebe i ženu, ztropil veliký hluk.

Druhý den jsou manželé již svorni. Je neděle a půjdou na procházku. Paní má nové šaty a rukavice. Mistr kouří a potěšen vidí svoji ženu sličnou i dobré mysli. Mimoděk Teigovi přišli až k číhadlu.

„Ukaž mi je!“ řekla mistrová a krejčí vše obšírně vykládá. Jist krásou čihadla, mluví přesvědčivě.

„To není tak hloupé,“ pravila žena, usmívajíc se. Muž vítězí!

Manželé v tichém hovoru jako pošetili milenci setrvali na čihadle až do tmy.

* * *

Rok po roce přináší nové věci. Čihadlo zaostává, neboť Teigemu bylo jíti na vojnu. Zapomenul na vše, nemyslí na nic. Ale někdy ostré znepokojení pronikne vojákem jako rána. Představy letí: Nevěra, peníz, o nějž se chvěje, smrt. Neštěstí se hluboko zatíná a beznaděj prodlí do samého rána, až krátký sen vzklene se nad ním jako duha. Tu Teige spatří mírný svah starého vinohradu, čihadlo! Usměvavá Josefina hledí na sýkory léčí a nakonec bere do náruče velkého Jeníka, jenž přece nespí.

Šeredné ženy hledají milosti na svých mužích vši mocí. Nedej na nic! Je zlá a ježatá a zpěv z ní stoupá jako dým z komína.

Františkova žena si hledí málo svého. Vrazila do mužské pohody, její čenich se dmul, sukně udělaly severák a nohu, jež je nejhorší, položila mu na přátelskou řeč. Pravila: „Františku, ve džbáně je pivo, na naši lásku, zvrhni je!“

Hrome, na ten džbán jsme si dlouho skládali, já a on. Byl jen zpola plný, a kdykoliv jej jeden zvedal, bylo nám mysliti si: „Jen pij, dám ti ze svého.“ A teď baba polyká naše pivo, a pobízejíc, vyžere všechno sama. Rozkročila se, vpíchla nos do džbánu a leze s ním do výše. František zaklel a starý Procházka jde pryč. Utřel si hubu a řekl: „Na shledanou, a abys věděl, nejsem blázen, chceš-li hovořit, přijď do hospody.“

Venku rozmrzen s rukama v kapsách šel pod svítilnami. Blýskaly k němu, a když nezdvihl očí, bral

se mělkou září. Od sloupu k sloupu vede cesta a ty otálíš jako dobrá zpráva, pomalu je spojuje souvislostí myšlení.

Bylo to pásmo obrazů dobře vzpomenutých, ale čert vzal jejich věcnou skutečnost. První se zjevila sadařská bouda, trochu indiánský stan a více nesmysl. Vypadá to jako pokušení, neboť je noc a naše děvče je blízko. František a já, soudruh Procházka, kašlem na sad, ať si to rozeberou! Řekl jsem to a ono, ale František mlčel, ten kluk žárlil; ne, byl smutný, že milujeme jednu dva. Vykoukal jsem hvězdu, ale nespadla a milá holka nezůstala doma.

Pomíjejíc ten večer, jeho mysl byla tichá a kladla kroky jako míru.

Zatím město vyklidilo ulice a vzneslo se, aby spadlo na svoje tělo až příštího rána. Zbyly tu dráhy siné jako vyschlá řečiště a hradba domů ztuhlá a natažená. Ráno pekařský uředník, pískaje si nebo vztekly bděním u pece, spáče rýpne do boku a brzy celé město vydá hlas: Hurá, je den!

Procitnuv, viděl František svou ženu již před zrcadlem. Zívla a její hlava se zkomolila v šišku s otvorem, jaký mívají střelecké terče. Inu, baba! Ale dříve než něco řekl, nalehla naň polibkem a přivětivostí. Můj milý Františku sem, můj milý Františku tam! Tu si vzpomněl, že je neplodná, že je jí padesát let, a obouval se, jako by ta bída s tím souvisela. Všem navzdory divá panička cválá po světnici jako kuň ví-

těžného spřežení Milkova. Bije do peřin, smejí, leze do kamen, popadne hrnec, ztýrá psa.

„Ke všem čertům, neusadiš se?“ Když to řekl, žena zdvihla vádu.

„A toho obejdu, toho lumpa Procházku vyleju ze sednice!“

„Dobrá, půjdu taky.“ Udeřiv dveřmi, vyšel a žena vzala chléb jako štít.

Svinská jest milost pohlavní a manželství, jež uzavřela, jsou podvodná. Tobě a tobě pouhé tělo, oč je to méně, když kamaráda měl rád a věrnost přátelství proklála je oba jako záře svatého na obraze.

Před třiceti lety byli snivými jinochy. Sniví! Byli nemocni touto snivostí a vyhlíželi proto poněkud blbě. Nad Františkem vlála obloha hvězd spravedlivých a na veliký nos Jiřího padal odlesk báje. Díval se na pět borovic a rostl mu les, Větvoví temně zelené a rudé tráslo se bouří; uprostřed té velikosti stál dům a vařila v něm panna. Plakávala, když krájela cibuli, a půvabně zpívala, drhnouc putnu. Udělal tu opici krásnou a její vřískot proměnil ve zvuk, jehož nikdy neslyšel.

A ty, ó Františku, snášel jsi pro ni modré z nebe a hrozinky z krámů, neboť jsi byl zedníkem a vydělával jsi slušný peníz. Děvče bralo vše, co bylo dobré, skrývajíce svou sprostotu za širokými zády jako metlu. Deset let byla mladá, deset let jenom čistotná a později stala se tuhou pannou, neboť ze všech prostřed-

ků vdáti se zbýval jí jenom tento zvrát. Rozhodovala se s pláčem a s lítostí, leč běda, ani František ani Jiří již ji nesváděli. Nevědomky, s blýskavicí pravd v temných hlavách šli mimo ctnost, jež visela na dosah ruky jako drzá háječka. Ho-hó, oběma chlapcům mnoho bylo jedno; sloupem pohledu v zahálce dotýkali se nebe. Jiří a František. Dosti. Stará Marie zajdiž čímkoli. Ovšem, ale způsobiti jí ostudu bylo těžko a tak František ve věku čtyřicíti pěti let vzal si ji za ženu a ve zlé vůli žili spolu až dodnes.

Byl rozvztekl a čtyři hodiny ho neuklidnily. Zlézal horu odporností, a spadnuv, cítil: Jsem živ a zdrav. Tu uchopil hněv za rohy a vedl jej proti svému domu.

Bij do toho a každá vteřina ať bouchá v manželské světnici jako granát!

Zchlazen poněkud nutnou opatrností, neboť nechtěl již uviděti ženy, František vstoupil do síňky. Nikdo. — Klíč nebyl v zámku. Za několik minut měl všechny svršky. Měkká, pitomá postel položila se mu k nohám jako hrob a jako prosebník. Udeřil na ni, vypadl pěstmi, obrátil postel na ruby a plátno zařvalo.

U všech všudy, bílá barva působí smírně. František se očistil a vyšel z bouře peří a hněvu.

Bylo k poledni a kuchyně čpěly jako válečné ohně. Ulice čekala, plazíc jazyk, a na okraji dvanácté spouštěl kolovrátek. Nikde nehoří, nic se nehýbe. Celý prostor stojí jako kříže rovnoběžek a člověk, jenž odchází, je již sám uprostřed svých věcí.

Tehdy řekl František: „Jsem prase,“ a vrátil se bez veškeré opatrnosti domů. Staré předměty k němu inuly starými zvyky, ale odlepoval se. Vzal jehlu a nit a sešíval roztrženou cíchu. Opravil, co mohl, a dokončiv dílo, nezamkl dveří. Potom usmířen i tichý odešel k Jiřímu a s ním nejspíše do Jižní Ameriky.

Přístup k oknu a otevři je, noční prostor ať je skříní, v které minulost a tvoje skutky leží jako věci. To, co se trpytí, není zlato ani svatost, ale vtělení prostého a dětských myšlenek. Jasný anděl, jenž se ti zjevuje, podobá se nesmyslu stvořenému k obrazu slíčné dívky. Význam milostných časů propůjčil té záři tvar nejušlechtlejší, leč nemyl se, tys chlap piják a rváč. Proč se přetvařuješ, úsměšek rozšklebil ti hubu a čiň co čiň, něžná jednání zkazíš.

Kdybys byl dítětem, dnešní noc, stavíc před tvoje okno romantický měsíc, by tě ponoukala k snění o loupežníku. Již pojďme, Jiří, vykrademe guvernéřův palác, svedeme bitky na mostech a kéž bychom znenadání osvobodili pannu! Zbojnické řemeslo a dětské snění je nebezpečná hra. Kdo byl ošálen? Nůž ani divotvorný klobouk nic nepomáhají. Pravá míra skutečnosti je ta tam. Až do dnes naplnil jsem tisícero svých přání, leč proto jsou ty věci méně pravdivy. K čemu je mi peníz? Jsem přece chud a moje ostrovy

jsou ztraceny. Odvaha a dovednost sloužívá, avšak uvažování, jež tvoří, bláhovost a nejšťastnější láska jsou zneuznanými pány světa. Znával jsem rád, jenž pomyslné i hmotné věci převádí v počet pravdy. Teď číslo a nebe, kdysi známé, mne mate. Dvojí skupenství, tělo a duch, to nespravedlivé rozdělení zastírá mi pravou skutečnost. A přece rozmilé dítě a muž, jenž stojí u okna, jsou táž bytost. Kdyby všechny noci byly tiché, kdybych nebyl sám a tato pohoda byla naším stanem! Žháři, zločincové, nevěstky, kdyby se tak otevřely vaše brlohy a vy jste vyšli jako Lazar! Někdo by k vám mluvil a řekl by to i ono v podobenství. Neposloucháme, náš zástup, rozestoupiv se, hledí se zalíbením na pachole, jež si hraje se štěňátkem. A Mimi zdvihla plavého chlapce, víš, rádi nerádi, dnes budeme spát s tebou. Ať se ulice šerí, zní harmonika a plné pokladny nechť jsou třeba dokořán. Zůstaňme na tomto místě. Zde je náš všecken chléb a pět lahví vína. Mimi chová chlapce, ale stydí se zpívat.

Kdyby přišlo dítě k tobě, co bys mu dala na památku?

K čertu, ať jde kam chce, dám mu svůj dukát.

Vzpomínám si na starou příhodu. Jezdil jsem s koňmi ve dvoře, psí služba, pane, kdopak to nezná, a přitom zima a léto se střídají jako nohy, když jdeš. Hned mi bylo šestnáct let. Tehdy, mysle na věci lásky, spravil jsem píсты a čtyřikrát dvanáctero špicí, že se

třpytily. Oba páry zapřáhl jsem do čistého. Mladá dívka, na niž stále myslím, dnes odjede. Každému dává sbohem a mne si nevšímá. Dala mi uzel, abych jej vezl. Tahle moje bryčka je žlutá jako žárlivost. Byl bych tě svezl lépe a opatrněji než tvůj strýc. Pojedu blízko za vámi. Nehněvej se, že se na tebe dlouho dívám, buď aspoň trochu smutná pro naše loučení, kdybys mi zamávala šátkem, snad bych plakal. Z klobouku vlaje ti závoj, smykl se po naší obloze jako hvězda. Sbohem! Dým parostroje tě halí a vstupuješ na nebesa. V zlověstném křiku a klení jsem sám a rozhodná chvíle na mne míří!

Vida starého, co křičíš? Proboha, koše! Vynesli je v poledne na dvůr, byly tři a na ty jsem zapomněl! Tu pan Drozd, vstoupiv na můj vůz, pro ostudu zdvihne do výše uzlík hub, ježž vezu. Nuže a nyní, když mi vlepil políček, se směje. Náš soused se z toho snad zblázní. Ať, válejte se smíchy, vypravujte až do smrti, jak jsem byl hloupý, jeda s pouhým ranečkem hodinu cesty.

Teď je asi půlnoc. Uslyšev širé ticho pod hvězdami, neztratím míru. Přízraky, prchněte, jsme zlodějové a děvky čistého srdce. Narodí-li se dnes spasitel, my budeme pastýři. Všechno bych mu dal a nic si nepodržel. Snad najdu i křepeláka, ježž jsem kdysi v prudké radosti vinul k sobě a miloval.

Tmi se, noci, tvoje hlubokost je jako očištec.

Obrazy náhlého sledu promítají se v mysli dítěte, které usíná. Blahé snění seskupuje se v tvar a pohne obrazem mizícím jako koráb, ježž přešel smyk majákového světla. Spi, opatrná maminko, a vy, táto ukrutníku, vždyť byste se báli, vidouce mne v Severní Americe na střeše mrakodrapu. Zavolám na vás a vy mne nepoznáte. Již se nedivte, nu ano, jsem to já.

Celý svět je chodba pro dětský zrak. Vy, kdož jste vážili daleké cesty, nezřeli jste Nového Yorku názorněji. Slunečná Indie, brazilské pralesy, prerie, utajily před vámi zpola více než před chlapcem, jenž sní. Jděte mi s výpočty, obloha je širé tajemství, a abych se v ní vyznal, snuji báje a spojuji souhvězdí v obraze. Divné silozpytné úkazy, lučba, což tě nemají, pochybovači, k smyšlenkám? Vstupme na ponornou loď, nebo v náboji převelikého hmoždíře spadneme na měsíc. A děj se cokoliv, zachráníme vás, kapitáne Grante! Nepravděpodobné volání z moře je asi skutečnost,

neboť jednající síly, jež ji působí, jsou znamením našeho spolku s živoucím duchem a věcmi. To není úmluva, leč čiré přátelství.

Noc plyne a zatím chlapecká mysl otvírá nové sny, jako by procházela hradními komnatami.

Probůh, ty lenochu, již je půl šesté, mluví maminka, budíc hochy. Dříve než se kdo nadá, je Josef hotov s oblékáním a s prací; voda je nanošena, pes uvázán, tedy vzhůru na cestu do Okrouhla. A opět pan Paganel, stateční kapitáni, učenci a nejmilejší dobrodruzi hovoří o rychlém střídání s Josefem. Co na tom, nemá-li jejich řeč určitého směru? Postihuje týž prostor jako chlapcova touha. Ale i toto myšlení opustí Josef pro klouzačku a za chvíli bude se rozhodovati pro tři přání: Jak bych je řekl?

„Josefe,“ vece otec, „jsi málem čtrnáctiletý, pojedeš do Prahy na řemeslo. Líbilo by se ti strojnictví?“ Nemluvě příliš, vezme darebáka za uši a snad trochu pláče.

Zanech zde všechno svoje nářadí, rozluč se se sousedy, nemysli již ani na divokou honbu ani na cestování. Známé věci míšíš a tvoje očekávání je položeno mezi dvojí oblastí jako bod, v němž se stýkají hroty sutek.

Dým nad městem se stahuje v zlověstný mrak. Vzkročiv v ně, chlapec svírá pevněji svůj uzlík, neboť všechny obličeje před ním jsou apačské. Úběžná ulice ukazuje svoje rozmanitosti a malý Josef podléhá toli-

kerému svodu. Již se nedrží strýcovy paže a nebojí se o raneček. Psi hafání jen letmo mu připomíná vesnická zvířata, dobytek a plavé koně.

„Přijeli jste o týden dříve,“ řekl jim tovární mistr.

Tak! Jsme na holičkách! Strýc dlouho rozvažoval a nakonec nechal hocha samotného a jede domů. „Neutrácej,“ pravil na rozloučenou a dal Josefovi něco peněz.

V továrně uviděl chlapec hrozné cloumání pístů, síla přenáší se hřídeli a na nich naklínovaná kola sviští. Kruh opisovaný setrvačником je bdělé oko, ale chlapec nepostihuje řádu. Vnikání i výstup páry slyší jako děsivé zavytí a změň pohybů jej mate. Zbytek dne strávil Josef ve světnici a vyšel až druhého dne.

Na předměstí není nic, to, co vidím, je známá roboty; Vltava u Libně, blátivý břeh, smutné domečky a dělníci jdoucí do práce — není nová podívaná. Hledám neobvyklé věci a kéž bych je našel nikoliv sám, ale s ostatními chlapci! Pojdme k zářicímu městu a padněme v ně jako lišaj, noční motýl, v plamen.

Zlatníková skříň! Jak je úžasná! Kdo staví tak vysoko a co vážou dráty, jež dělí oblohu v drobná pole! Jaká jsou asi ta neznámá jídla, ryby a sýr, cukrovinky a všechny ty podivnosti, jejichž ostrá chuť je cizí slovo tanoucí na jazyku. Je mi, jako bych se napil octa.

Lidi, jež potkává, zří hoch jen úryvkovitě.

Je to nemocná tvář, zlá ústa, žebrácká ruka, nyvé oči pod závojem, z někoho zbývá jen klobouk, noha

zdvižená v chůzi, či jenom zavolání. Leč na trhu, kde se Josef záhy vyzná, tkví vlastnosti pevněji, vidění setrvává při celých věcech a postihuje i pohyb, jenž je poněkud proměňuje. Zatím co vše ostatní mizí, povaha a tvar nabývají váhy.

Pátého dne Josef, již osmělen, nakupuje vše, co se mu zezdá. Je to velmi snadné, míní, chřestě penězi. Hůlka je městská věc, opatřím si ji, zabiják a nějaký odznak. Poznav ulici, vešel i do hostince; není v rozpacích, ale přece, kdyby mu nelichotilo pomyšlení, kde pobývá, odešel by. V divadle je to lepší. Muž zmítající se před jevištěm, sbory hereček, pitvorných ženských, jež se sem ohlížejí, lidi, to je psina! Hlu-páčkovi dostává se právě důkladného kopance, jakýsi šelma volá na starou paní: Markýzko! Na mou duši, je to velmi k smíchu a nelze mi býti zticha.

A nyní, když už nemám peněz, hle, bečku okurek!

Chlapec obešel krám, a dříve než se nadál, sáhl po okurce a dobře ji ukradl.

Již nastává večer a město podobno výhni vzplane; podivíš se znovu, Josefe. Domů jdi, kudy je ti libo, americkou ulicí či po mořském dnu. Potom na loži trochu vzpomínaje, pln nadějí, klada ruce podle těla, usneš.

Zločinec z kmene Sioux utíkal deset dní a jedenáctého padl na velikou vodu řeky Amazonky. Širá a hluboká je Amazonka, a kdyby řvoucí proud umlkl a kdyby nehučel, hlas stáda nepřešel by z břehu na břeh.

Na rychlých koních sedá strach a oštěp hrůzy rozeklán je ve sto hrotů, jež pronikají až k muži. Padna na zem, umři.

Nemocné nohy spí jako dvě antilop a mysl v záři krve jde dál a dál.

Duch boží od počátku vznáší se nad vodami, elektrický mrak hřmí a ten, který umírá, obraceje tvář k velikému nebi, vidí nesmírnost světa a marnost dějů.

Širá a hluboká je Amazonka. Divoký proud, po němž plynou ostrovy, je cestou blázna a hlas, který vládne, vyje smíchy.

Vystavíš mlýn na březích proudu a síla Amazonky bude otáčeti žernovem. Dvakráte do roka přijdou

ženy s obilím a na tom místě vznikne osada, jež se bude nazývati tvým jménem.

Dvacet mil na východ kotví loď Spojených států, zmocníš se jí a budeš pánem řeky odtud až ku pramenům.

Noc a hvězdy vzešly nad prérií, buvolí stádo přišlo k řece a byl slyšán hlas nový:

Mír a mír.

Dva mužové z kmene Uhiů stíhali vraha, a nalezše jej, chtěli ho zabít. Ale byl sláb a smířen. Jeden z obou přinesl vody a řekl: „Siouxi, pij!“ Druhý mlčel. Nebe bylo až dole u země, ale nestal se zázrak, neboť tři nejsou zástup. Smír vzklenul se jako stan o třech stěnách nad mrtvým tělem. Položili dlaň na mrtvolu a teplota smrti a živých těl se mísily.

Bez zastavení plyne veliká Amazonka a potrvá do konce světa. Bůh toho proudu je bůh zástupů a bůh hojnosti; jen veliké věci vládnou. Tvůj zločin, siouxs-ký Indiáne, tvoje smrt a přátelství, před koncem uzavřené, je unášeno bouří dějů jako vzdech. Všechny pevniny jsou nesličné a pusté pro tvoji osamělost. Svět není pro tebe a kdo ti jej vrátí?

Nemějte světa prostorem, ani časem, ani váhou. Co víte o velikosti? Letící bouře, stmí se nad Greenwichem, padni na hvězdárnu a sval ji! Hrdopýšky, zpupné mudrce, zděs je, smrti, vytím! Houkej, houkej po sklepeních bank, v něž padá prška zlata, bij lakomce, když se plíží, aby vzal svoji kořist. Obnaž ho, ticho přicházející smrti, aby ho protknuly, aby ho protknuly paprsky nekonečného záření. Vstaňte na výsostech světa lidová vojska, stavte svůj dům! Milost z nebes otevřených dští blesky.

Jsi-li sám, co si počneš a kam by ses skryl. Vyjdi z mráкотné stepi, z hořícího města a pojď, poznej se s ostatními. Nechte hudlaření, podělkářství a robotnictví, srazte se v zástup!

Buď sbohem, žaluplná země! Sedm parníků v řadě jako kulhavý týden vleče čas a podél vodní cesty staví se okamžiky v trvání, naděje v jistotu, lodi v most a horoucnost v báseň. Za třicet a tři léta, až bude utrpení skončeno a poplavíš se tudy, soudruhu, to vše se dotkne tvého klobouku jako pohádkový strom.

Uzříš vystěhovalecký parník, který vysoko na moři kolísá a z jehož česen se line záření dobré vůle. Zklamáné, neboť Společnost, majíc zápisy, co naslibovala, zapomene. Sto lidí prchne a bezpočet jich umře. Jednatel lhal, mluvě o nové osadě; není, budete vydáni bez pomoci vražednému podnebí.

Chromci, táhněte domů!

Lüneburčan Thomas, skoták, jenž ze strachu o výdělek skrýval svoje vředy, byl zůstaven v Brémách. Hladově čtyřicet dní, pln ran, jež mu způsobila dobytčí nákaza, vrátil se v noci do svojí poustky. Ani se neukázav domácím lidem, bdí v starostech až do rána. Bude se stydět postonávat a bez tří set marek, jež dluhuje, zemře soužením.

A pětkrát sto tisíců rozbije tábor na místě obludné práce. Tu žlutá zimnice, příjice, rány a mdloba padnou na zástup. Nemá ani chleba, ani rýže, ani kořalek, nuže, to vše jim dáte, tak abyste zbohatli za pětiletí. Zjímejte na tisíc chudých dívek a vrzte je do nevěstinců! Herny, hašíš, ať hoří divé peklo!

Buď proklet netvorný záměr příliš prospěšný. Šíje, útlá jako stvol, jež v kalichu Sierry Madre a Yucatanu nese spanilou zemi, zryta a zběsilý výpočet zatíná se vždy hlouběji. Světská účelnost, pro niž začala stavba průplavu, je překonána poruchou světa. Dosti. Co bylo, není, velké je malé, prospěch stal se škodou a moc znamená tak málo.

Pokoj a zdar! Pokoj a zdar!

Osm let duje mnohohlasá práce. Beran ráz na ráz padá na kůl, zástup se vztyčuje a níží. Ať Panama padne! Kde byla hora, buď důl!

V lomozu železa, jež tu duní, lidská řeč hyne jako zvuk houslí. — Nežvaň, obraceje nos k nebi, mnoho nevyděláš. Vždyť zeješ nahoru jako sklenice! Na tu výtku Astley popadl kluka za kalhoty a vsadil mu jednu, směje se.

Jo, s nádobím, to je tanec! Až v poledne vezmeš misku do ruky, uvidíš, jak je lehoučká. Blázne, tebe to přejde, vynášet krumpáč výše než kartu! Řka to, chlapík utře si hubu a pohlíží bez zalíbení, nerad i s mrzutostí na čtyři strany a po páté k slunci. Chvála pánubohu, již je vysoko. Kdo je na robotě, ví, jak je nebe zahálčivé. Trojice noci, poledne a sedmého dne nese jeho klenbu a já, když ležím hezky naznak, zatím co chlapi hovoří, rozeznávám nebeské lesy a stráně.

Lidé černí, žlutí a bílí se prou a za chvíli padnou si do náruče. Francouz, který poslední přišel na panamskou práci, zmatenému jazyku nerozumí a otázan, nahlas se směje. Zavolal na jednoho každého z dělníků a odpověděli mu. Všichni vešli v soudružství a stále v sobě zakoušejíce věrnosti, táhli k revoluci. Byli to dobráci, jichž jméno strašně nehučí; ale hledě na les, rosteš, a zevluje na ostatní, jsi bohatší na všem poznání.

Včera Astley a jeho přítel Zajíc, jenž pívá o tři doušky více a o tři vzdechy je méně snivý, vystoupili

na horu, aby viděli širá moře. Zlézajíce ji v milostné shodě, podával si ruku jeden druhému, a když cesta tím hůře šla před se, řekl každý z obou: „Ty, klacku, jsi budižkničemu!“ Nahoře mužové pocítili lehkou závrať, vrch se pohnul jako koráb a Astley co nejširše se opřel o soudruha. Když tam sedíš, vida dvojí moře, nebe a ptactvo a prudkost povětří a velikost světa, Ameriky jsou malé jako pár kuřat, jež někdo svázal a přehodil přes moře. Panama jsou nohy. Kdybych se díval dolů, rozkývá se mi kolmý směr. Dejte pokoj, taková vyhlídka člověku dá co proto!

To byla neděle, lodi šly po moři jako zázrak a touha, rozpráhnuvši se po nich, letěla kolem země.

Domysliv až sem, Astley rád by Zajíce zase viděl. I najde ho. Závoj mu visí z klobouku a třepe se jako prapor nad prachárnou. Teď bude pít, zdvihne cour levičkou a nasadí si láhev jako roub. Proto má tak ušlechtilý nos. — „Chlastej víno nebo pálenku,“ řekl na přivítanou, „tohle je rakije, prufák a blázen, ta by tě roztrhala.“

Nemaje co říci, Astley rozdělí se o ždibec tabáku a napije a zase půjde.

Jak se to tady mele! Moře navzdory rovnoběžkám je plné shonu a rána pevniny hýbe se lidmi jako nákazou. Je to dobré, dělají průchodnou panamskou skálu? Jen pro rychlost a bezpečí kupeckého zboží činíme křivé rovným a ostrostí cest protínáme zemi. Není již žhavá a čas kouti ji minul. Kdyby se ztrosko-

tal, kdyby byl rozbit žalář tak snadno jako pohoří a lidé se spojovali jako okeán!

Hněv je rudý a láska je rudá. Ta řvoucí barva vzejde jako hvězda a jako lev. Přejď v noci a slyš pláč údolí. Hrozná nemocnice světélkuje jako fosfor. Neboj se hrobů a kostlivce, to jsou baráky a siný a temný jehlan byl stroj. Stůj u všech dveří a zvědej. Smradlavá smrt zeje na místech příbytků, mlčení a slabost. Vousatí chlapi umírají a zapomenutý vztek leží jim po boku jako meč. Proč se neblýská, proč nehoří, proč nebije!

Když byl čas, vytryskl nad prací sloup zvuku, jenž se sesul a pokryl nástroje tichem. Všichni mužové šli do osady a mezi ostatními Ali, smutný černoch. Odvrácen od světských věcí, je sám, i v zástupu pouhé nic. Tam, kde stojí, otvírá se řada. — Jsem v botách a mám aspoň klobouk, ale on je dočista nahý a ručičky má jako ženská!

Večer, když se dělníci sešli v hromadu, divoké pověsti rvaly shromáždění jako bolest nemocné tělo. Jako se již třikráte stalo, znovu p o d l e v ý p o č t u mořská bouře strhne hráze a všichni, kdo jste uvnitř i vně osady, se utopíte. Panamská společnost potřebuje peněz a zmocní se jich! Všechna stavba a všechna práce je pojištěna. Nuže, zachráníte Společnost, která je v úpadku. Těla mrtvá a ještě živá mluví, a já je slyším. Mlčte, tato hodina je brána smrtelná a my jí procházíme v zástupech podle zaslíbení.

A čtvrtá strašná noc přišla. Bouře strhla hráz, jež byla slabá, zalila práci a rozbila ji. Dělníci viděli nebesa ohnivá a zmar sléтал šíře jako paprsek denní. Dva tisíce soudruhů leží v zátopě. Váš výpočet vpustil moře jako draka. To byl úklad a vražda. Budete měřit rozvalenou práci, jež kryje mrtvé, přesně a to, co bylo sotva začato, označíte za hotové dílo. Dobré jsou krvavé peníze.

Bojte se! Na nebi se jeví naše znamení. Ať Panama padne, na krásné hoře stůj dům!

Astleyi, věrný příteli, hoříš u mrtvoly jako pohřební svíce. Neplač, vstaň a střílej!

Silný, silný, silný zástupe, rozpoutej svoji velikost, nalehni na ně, udeř! Tiší a mírní, vyrazte proti nepříteli divě a nejmocněji! Ať již přijde, ať již přijde obecný pokoj!